RŪTA LINDBERGA

ZVIEDRU PROFESORU EIŽENA UN GASTONA BAKMAŅU DARBĪBA LU MEDICĪNAS FAKULTĀTES ANATOMIJAS UN HISTOLOĢIJAS INSTITŪTĀ

Laiku pa laikam zinātnē mēdz uzplaukt personības, kuras tikai ar viņām vien raksturīgajām īpašībām spēj ietekmēt nākamās zinātnieku paaudzes. Latvijas zinātnes attīstībā īpaši nozīmīgi bija zviedru zinātnieki dvīņubrāļi Eižens un Gastons Bakmaņis. Ja par profesoru G. Bakmaņi esam daudz rakstījuši un viņu atcerējušies, tad nepateicīgi, pat vainīgi, esam profesora Eižena Bakmaņa priekšā. Profesors ir nepelnīti aizmirsts, bet viņa ieguldījums Anatomijas un histoloģijas institūta, it īpaši Histoloģijas katedras izveidē ir neaizmirstams.

Par šā raksta tapšanu esam ļoti pateicīgi Kristīnes Bakmanes-Martinsones atmiņām, kas veltītas viņas tēvočiem Eiženam Luijam Bakmanim (1883–1965) un Gastonam Viktoram Bakmanim (1883–1964), kā arī pašas tēvam – abu dvīņu jaunākajam brālim – Pjēram Šārlam Bakmanim (1892–1969).

1883. gada 11. jūlijā, Austrumgotlandē, Reimīrā Zviedrijas armijas pulka ārsta Alfreda Torstera Bakmaņa un viņa dzīvesbiedres Idas Nībergas-Bakmanes ģimenē bija priecīgs notikums – piedzima dvīņi – Eižens Luijs (*Eugène Louis*) un Gastons Viktors (*Gaston Victor*). Pirmais piedzima Eižens – tāpat viņš ir vecākais brālis, pēc tam – Gastons. Šo faktu Gastons pratis izmantot, īpaši bērnībā un jaunības gados: kad bijis jāveic kas netīkams, tad Gastons vienmēr atsaucies uz vecāko brāli (piemēram, netīkama bijusi vēstuļu rakstīšana vecākiem par studiju gaitu Upsalā).

Jau piedzimstot, Gastonam bija jāizjūt pirmās sāpes – viņš piedzimis t.s. zilā asfiksijā. Dvīņubrāļi bija tik līdzīgi, ka pat vecāki nav varējuši tos atšķirt. Šī līdzība saglabājusies visu mūžu. Kad Gastons 1964. gadā iegāja mūžībā, Eižens teicis: “*es redzu sevi mirušu.*” Dvīņubrāļi viens otru mīlējuši, bijuši nešķirami, kopā pārdzīvojuši gan bēdas, gan priekus. Rotaļu galvenais vadītājs bijis Gastons. Dvīņubrāļi auga inteliģentā un reliģiozā ģimenē. Bērnība – tas bija laiks, kad iezīmējās nākamo zinātnieku raksturs.

Viņu tēva A. T. Bakmaņa vecāki bija franču – angļu izcelsmes: tēvs – grāfa Furjē de Serra (*Rochie Hyacinthe Lois Pierre Fourier de Serre*) pēctecis, bet māte – Marija

Upsalas universitātes studenti (ap 1901. gadu):
Eizens Bakmanis (pa kreisi) un Gastons Bakmanis

Elizabete Smita (*Mary Elisabeth Smith*). Bakmaņu dzimtai bija radnieciskas saites ar izciliem franču un poļu zinātniekiem – ar Pjēru Kirī (*Pierre Curie*; 1859–1906) un Mariju Sklodovsku-Kirī (*Maria Skłodowska-Curie*; 1867–1934). Ārsts Alfreds Torsters Bakmanis bijis reliģisku grāmatu autors. Pazīstamākie viņa darbi ir "*Simbolika kristīgajā baznīcā*" (*Symboliken i kristen kyrka*; 1910) un "*No nepazīstamās pasaules*" (*Fron det okändas varde*; 1911). A.T. Bakmanis piederējis Kalmaras brīvmuižnieku ložai; vēlāk brīvmūrniecībai bija pievērsušies arī viņa trīs dēli. A. Bakmaņa interešu loks bijis plašs: ģenealoģija, brīvmūrniecība, antīku priekšmetu kolekcionēšana u.c. Šīs intereses pārmantoja arī abi dēli, īpaši Gastons.

Kristīne Bakmane-Martinsone atceras tēva stāstīto, ka bērnu dienās Luijs Eizens un Gastons Viktors bijuši dzīvespriecīgi un "*kustīgi kā ūdenszāles*", arī lieli nebēdnieki. Piemēram, bijusi spēle "*vilciens*", kur talkā ņemti ēdamistabas krēsli – "*vagoni*". "*Vilciens*" braucis, skaļi taurējot, no pilsētas uz pilsētu ar visām pieturām. Pēc spēles no "*vagoniem*" bija atlikusi tikai skalū kaudze, kas bijusi derīga tikai iekuram. Kad brāļu darbīgajās un zinātkārējās roķelēs nonākušas lelles un rotaļu lāčīši, tos "*operēja*", lai uzzinātu, kas tur ir iekšā. Kad ziņkārība apmierināta, ir lielas skumjas un brāļi apraud savus "*slimniekus*".

Pirmās zināšanas dvīņubrāļi apguva mājās guvernantes vadībā. Tomēr, lai cik tas arī skumji, brāļiem ne visai patika mācības un viņi savu guvernanti "*terorizējuši*".

Sekoja mācības Kalmaras vidusskolā, kuru viņi absolvējuši 1901. gada pavasarī. Skolas laikā Eižens un Gastons sevi atestējuši kā nelabojumus sliņķus un lielus negantniekus. Kalmaras vidusskolas rektors dvīņubrāļu vecākiem ieteicis pārcelt Eiženu un Gastonu uz citu skolu, kur viņi varētu iemācīties kādu cienījamu amatu, piemēram, kurpnieka amatu, un tad vēl palikšot jautājums, vai brāļi būšot šim amatam derīgi. Pēc tam sekmes skolā nedaudz uzlabojušās. Ar patiesu interesi brāļi mācījušies tikai ticības mācību stundās, bet arī tur sekmes bijušas visai viduvējas. Beidzot, ar lielām grūtībām, Kalmaras vidusskola absolvēta un tālākais izglītības ceļš veda Eiženu un Gastonu pretim zinātnes templim – Upsalas universitātei. Ardieu bērība, esi sveicināta jaunība!

1901. gada 23. augustā Eižens un Gastons imatrikulējās Upsalas universitātes Medicīnas fakultātē. Šajā laikā Bakmaņu ģimenei bijušas finansiālas grūtības, tādēļ vecāki varējuši nokārtot tikai skolas naudu, par pārējo Eiženam un Gastonam bija jā rūpējas pašiem. Turklāt dvīņubrāļiem katru nedēļu bija jā raksta uz mājām vēstule, kurā jā ziņo par sekmēm mācībās un jā atskaitās par katru izdoto kronu. Gastons, kā jaunākais brālis, šo godu uzticējās Eiženam, kurš labprāt rakstījis vēstules vecākiem, vadījis abu saimniecību, organizējis pasākumus.

Neraugoties uz grūtībām, dvīņubrāļu sekmes mācībās bijušas izcilas. Eižens ar īpašu stingrību uzraudzījis jaunāko brāli Gastonu. Viņš raudzījās, lai Gastons Upsalā studētu, nevis deldētu auditoriju solus. Eižens mudinājis Gastonu ieņemt noteiktu pozīciju studentu sabiedriskajā dzīvē, bet arī obligāti pievērsties zinātniskajam darbam. Abi brāļi aktīvi darbojās Upsalas universitātes studentu korporācijā. Ar patiesu prieku viņi piedalījās studentu 1. maija "Pavasara svētkos", kad notika masku gājiens no Universitātes uz Linneja Botānisko dārzu, kur skanējušas dziesmas, un runas teikuši gan mācībspēki, gan studenti (Eižens neiztrūkstot katros pavasara svētkos teica runu; viņš bija izcils orators).

Eižens un Gastons jau studiju gados pievērsās zinātniskajam darbam: Eižens histoloģijā un vēsturē, Gastons – anatomijā (pie profesora Hultkranca), antropoloģijā un vēsturē. Viņi aktīvi piedalījās zinātniskajās konferencēs un disputos, un neklusēja, ja kaut kas nesaskanēja ar viņu noskaidroto pārliecību. It īpaši stingri Eižens aizstāvēja savu domu, bet neuzspieda to citiem. Brāļu ticība zinātnē nezuda līdz pat viņu mūža pēdējai dienai. Eižens un Gastons iemīlēja savas jaunības pilsētu – Upsalu. Nekas dvīņubrāļiem nebija dārgāks un tuvāks sirdij kā Upsalas universitātes bibliotēka *Carolina Rediviva*, kur atradās lielākais pasaules dārgums *Codex argenteus* (bīskapa Vulfilas bībele), kas rakstīts ar zelta un sudraba burtiem uz purpurkrāsas pergamenta. Pati Upsalas universitāte bija dibināta Stena Stūres laikā 1477. gadā. Brāļus fascinēja arī majestātiskais Doms, kas celts 13–15 gs., un kurā glabājās nelaimīgā Zviedrijas XIII gs. karaļa Ērika Svētā relikvijas. Domā mūža miegā atdusas Gustavs I Vāsa, Stens Stūre, Gustava Ādolfa draugs Aksels Uksensērna, Jēkabs Ulfsens, Kārls Linnejs. Bet Upsalas vecajā, klusajā kapsētā dus Alfredda Bakmaņa dzimta.

Eižens un Gastons Bakmaņi zviedru mākslinieka karikatūrā
(Upsala, 1957. gada 14. sept.)

Studiju gados vasaras brīvlaiku Eižens un Gastons pavadīja Kalmarā, kur viņus uzņēma Kalmaras brīvmūrnieku ložā mācekļu statusā. Gastonam bija jārūpējās par apvienībai piederošo kafejnīcu, bet viņu šis darbs nepavisam neinteresēja. Par darba pienākumu nepildīšanu Eižens, kurš bija pienākumu cilvēks un savus pienākumus veica ar apbrīnojamu gara možumu, izteica brālim rājienu. Absolvējot Upsalas universitāti, abi ieguva ārsta grādu.

Pirmā pasaules kara laikā zinātniekiem bija grūti dzīves apstākļi, it īpaši tiem, kas bija pievērsušies zinātniskajiem pētījumiem, tādēļ Eižens un Gastons strādāja psihoneiroloģiskajā slimnīcā – gan bet bez īpaša entuziasma, jo ilgojās darboties zinātnes laukā. Pēc pirmā pasaules kara Eižens kā Sarkanā Krusta pārstāvis darbojās Sibīrijā. Viņš hospitēja slimnīcās, hospitāļus un sekoja slimnieku aprūpei. Būdams histologs, viņš veica darbus ar īpašu precizitāti.

1919. gada nogalē Gastons Bakmanis pieņēma LU uzaicinājumu organizēt Medicīnas fakultātē Anatomijas un histoloģijas institūtu. Rīgā G. Bakmanis ieradās 1920. g. sākumā. LU padome viņu apstiprināja par anatomijas profesoru. Darbs, organizējot institūtu, bija grūts. Brālim talkā nāca Upsalas universitātes profesors

Eižens Bakmanis (20.gs. 30. gados) un Gastons Bakmanis (ap 1961. gadu)

Eižens Bakmanis, kas veica lielu darbu, izveidojot Anatomijas un histoloģijas institūta histoloģijas katedru (nodaļu). Eižens Bakmanis no Zviedrijas bija atvedis aptuveni 2000 histoloģisku preparātu, zinātniskus žurnālus, grāmatas, lekciju konceptus, laboratorijas aprīkojumu u.c. Viņam bija izveidojušās labas attiecības ar Anatomijas un histoloģijas institūta izcilajiem preparatoriem Alisi Hopfi un Jāzepu Polikēviču.

Eižens Bakmanis nekad nav bijis saistīts darba attiecībās ar LU. Viņa darbs bija nesavtīgs, kā palīdzība brālim Gastonam. Eiženu Bakmani varētu saukt par LU Medicīnas fakultātes Histoloģijas katedras mecenātu. Viņa personības būtību var raksturot ar Dēmkrita teikto: *"Ne jau tas ir labdaris, kas tīko pēc atalgojuma, bet gan tas, kas labu dara bez kādiem blakus nolūkiem."* Eižena Bakmaņa sarūpētos histoloģiskos preparātus, žurnālus un grāmatas glabā Jēkaba Prīmaņa Anatomijas muzejs.

Kā liecina LU Medicīnas fakultātes sēžu protokols Nr. 164 (1924. g. 8. sept.), Upsalas universitātes profesoru Eiženu Bakmani ar visu klātesošo LU Padomes locekļu balsīm (17) ievēl par Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes *Dr. med. honoris causa*, ņemot vērā viņa zinātniskos nopelnus medicīnā, arī lielos dāvinājumus LU Medicīnas fakultātei tās dibināšanas laikā, bez kuriem studentu mācīšana histoloģijā nebūtu bijusi tik ātri veicama.

Eižena Bakmaņa zinātniskā darbība un interešu loks bija ļoti plašs. Būdam Upsalas universitātes mācītspēks, viņš ar lielu sirdsdegsmi mācījis studentiem his-

toloģiju un anatomiju. Mācību labākai apgūšanai, viņš sarakstījis arī vairākas nelielas grāmatas, kurās aprakstīja kādas orgānu sistēmas vai arī kāda atsevišķa orgāna, piemēram, smadzeņu (*Hjärnan*, 1932), uzbūvi un darbību. Eižens Bakmanis interesējies arī par vēsturi. Savā promocijas darbā, kas publicēts Stokholmā 1927. gadā, viņš aprakstījis Upsalas universitātes izaugsmi un pārvērtības 450 gadu rīvējumā no 1477. gada līdz 1927. gadam, t.i., no Stena Stūres līdz Gustava V laikam. Eižens Bakmanis sarakstījis arī vairākas reliģiska satura grāmatas (piemēram, *Jungfru Maria Nyckelpiga*, 1947), mēģinājis izzināt reliģijas un ar to saistītās simbolikas nozīmi.

Ap 1925. gadu dvīņubrāļiem radusies liela interese par mūziku. Gastons spēlējis flautu un klavieres. Īpaši mīlēts bijis Roberts Šūmanis, kura mūzikas skaņās gremdējoties, izgaisusi laika sajūta.

Brāļi, tāpat kā viņu tēvs Alfreds Bakmanis, kolekcionējuši gleznas un porcelānu (īpaši Ķīnas). Tā kā jaunākais brālis Pjērs dzīvojis Londonā, tad dvīņubrāļi bija sīki un smalki iepazinušies un izpētījuši Londonas antikvariātus, kurus ikreiz, esot Londonā, apmeklēja un nereti arī tajos ieguva kādu antīku porcelāna figūru.

Pēc emeritēšanās Gastons atgriezies savas jaunības pilsētā Upsalā, un mūža nogalē dvīņubrāļi bija atkal kopā. Kā jau minēts, brāļi Bakmaņi bija pievērsušies brīvmūrniecei idejām: Eižens bija Upsalas ložas lielmeistars, Gastons – meistar. Abi daudz ceļojuši pa Zviedriju un lasījuši lekcijas par brīvmūrnieceības idejām.

Jāatzīmē, ka Eižens bijis lielisks orators, Gastons – bijis klusāks. Mūža nogalē abi profesori bijuši ļabi pazīstami Upsalā. Visi mīlējuši smaidīgos, ar smalku humora izjūtu un asprātību apveltītos šarmantos vecos kungus, kad tie pastaigājās pa Linneja Botānisko dārzu.

Arī vecumā Eižens un Gastons nebija savu līdzību zaudējuši. Viņi izveidoja paši savu īpašo ģērbšanās stilu: vasarā – tumšzili šorti, gaišs krekls ar šlīpsi, salmu platmale, puszeķes un viegli šņorzābaki. Brāļi rūpējušies arī par saviem mājas dārziem. Eižens bijis rūpīgs dārzkopis, viņa dārzā ziedējušas puķes un košumkrūmi, dārza taciņas tīras, zālājs ļabi kopts. Toties ap Gastona skaisto māju pletušies īsti džungļi. Šajos džungļos dzīvojuši ļabi aprūpēti 13 kaķi, kas tur jutušies laimīgi, un Gastona Bakmaņa sirds to nespēja izpostīt. Gastons Bakmanis interesējies par moderno tehniku, turpretī Eižens bijis skeptiski noskaņots pret visu moderno.

Tā pamazām – no bērniības līdz mūža nogalei – dvīņubrāļi bija veidojuši savu raksturu, piepildījuši savus sapņus, bet zinātnē atstājuši savus darbus un savas atziņas.

Mūža nogalē abi profesori – Gastons un Eižens – bieži kavējušies pie dzīvības un nāves jautājumiem. Kā teica indiešu filologs S.K. Čaterdži “*cilvēks mūža nogalē nonāk pie kāda kopsaucēja, bet pie tā ved ceļš – mūža garumā.*” Gastona un Eižena Bakmaņu zinātniskais mūžs deva viņiem tiesības domāt, ka pastāv kāds augstāks saprāts, kāds dzīves un likumu valdnieks, kāda augstākā vara.

Vēres

- Backman E. L.* Doktorspromotioner i Uppsala förr och nu av E. Louis Backman. Stockholm, 1927. – S. 1–128.
- Backman E. L.* Inbjudning till Medicine Doktorspromotionen vid Uppsala Universitet. – Uppsala, 1948. – S.1–39.
- Backman E. L.* Hjärnan. – Stockholm, 1932. – 63 S.
- Backman E. L.* Jungfru Maria Nyckelpiga. – Stockholm, 1947. – 311 S.
- Backman-Martinsson Ch.* Två medicofilare vid seklets början // Kalmar Nations Skriftserie. – Uppsala, 1977. – Vol. LII. – S. 47 – 62.
- Martinsson A.* Charles Pierre Backman: 20.7.1892. – 5.11.1969. // Kalmar Nations Skriftserie. – Uppsala, 1970. – S. 15 – 66.
- Hjörtsjö C.-H.* Gaston Backman: 11/7 1883. – 18/2/ 1964. – Lund, 1964.
- Veibuls J.* Zviedrijas vēsture. – Rīga: Zvaigzne, 1997. – 18.–22.; 38.–41.; 113.–133.lpp.
- Lindberga R.* Museum Anatomiae Jacobi Primani. – Rīga, 1995. – 16.–25.lpp.
- LU Medicīnas fakultātes padomes sēžu protokoli 1924. – 1925.māc.g.: Prot. Nr. 164. 8. sept. – LVVA 7427.f, 6.apr., – 794. l.
- Latvijas Universitāte: 1919.–1929. – Rīga, 1929.
- Latvijas Universitāte divdesmit gados: 1919.–1939. – Rīga, 1939.

The Activities of Swedish Professors Eugène and Gaston Backman at the Medical Faculty of Latvia's University at the Institutes of Anatomy and Histology (Summary)

By Rūta Lindberga

Professor Eugène Louis Backman (1883–1965), from Uppsala has rendered great help to the organisation of the institute of Anatomy and Histology of Latvia's University. His younger brother's Charles daughter Christina Backman – Martinson has left us credible proof of the three brothers (Eugène Louis, Gaston Victor, Charles Pierre) childhood and youth. The brothers grew up in a religious and intelligent family. Their father Alfred Torster Backman was a doctor in the Swedish Army. The twins Eugene and Gaston were so much alike that even their parents could not tell them apart. Both finished Kalmars' high school, then entered the Medical faculty of Uppsala University. After graduation Eugène Louis chose academic and scientific work at the Uppsala University. In 1920 he went to Riga in order to help his brother Gaston Victor to organise the Anatomy and Histology institute of Latvia's University.

The scientific work and E.L. Backman's interests were very wide. He has written several Anatomy and Histology text-books; he has dedicated a book about the foundation and growth of Uppsala University from its foundation in 1477 to 1927. It was published celebrating its 450th anniversary; he has devoted himself to religion and symbolism, coming to the conclusion that religion and science only supplement each other.

Rūta Lindberga

Rīgas Stradiņa Universitāte

Dzirčiema 16

Rīga, LV 1007

Latvija